

JOAKIM VON BRAUN:

Integrering i väst - splittring i öst

Vi måste aktivt stödja en utveckling mot demokrati och marknadsekonomi i de forna kommunistländerna i Östeuropa genom hjälp till självhjälp. Behovet av utbildning i marknadsekonomi och språk är mycket stort. Detta är inte bara den svenska statens ansvar. Enskilda, företag, universitet, ideella organisationer etc måste även de hjälpa till. Och det gäller inte bara Baltikum utan också t ex Ryska Rådsrepubliken och Ukraina.

Samtidigt som Västeuropa enas allt mer, splittras det tidigare så hårt sammanhållna Östeuropa upp. Den senaste utvecklingen i Jugoslavien visar tydligt hur starka separationskrafterna är. Men även i andra länder i det forna Östeuropa finns liknande tendenser. I Tjeckoslovakien står t ex tjecker mot slovakier. I Rumänien förtrycks ungrare och i Bulgarien förföljer man landets turkar. Nyligen flydde över ett tusen polska zigenare landet på grund av förföljelserna mot dem. Och i f d DDR kastar man sten på inresande polacker.

Sovjetunionen är ett fall för sig med sina 15 republiker och alla sina hundratal nationaliteter. Och det är inte bara Estland, Lettland och Litauen som under lång tid strävat efter självbestämmande. Ryssland vill bryta sig loss från Sovjetunionen, Moskva eftersträvar självständighet från Ryssland och stadsdelarna i huvudstaden vill bli mer självstyrande i förhållande till Moskvas stadsstyrelse. Man litar inte längre på varandra och är bara sig själv närmast.

Man kan knappast stillatigande åse en utveckling som riskerar att kasta tillbaka de spirande demokratierna i Öst- och Centraleuropa i utvecklingen och leda till ökat förtryck. Vi i Sverige måste här ta vårt ansvar och aktivt stödja en fredlig utveckling som utmynnar i demokrati och marknadsekonomi. De forna kommunistländerna måste få ett kraftfullt stöd och hjälp från oss i väst. Och då inte en massa pengar, utan stöd och hjälp som kan stödja och utveckla alla de nya företag, nya politiska organisationer, fria massmedia och oberoende fackföreningar som nu ser dagens ljus. Universitet och högskolor behöver också stöd, precis som kulturella och religiösa organisationer.

Joakim von Braun är sovjetexpert med särskild inriktning på affärsrisker på sovjetmarknaden och VD för kunskapsföretaget Research & Inquiries.

Sovjet är en svår nöt

Utvecklingen går utan tvekan som långsammast i Sovjetunionen. Förhållandena där skiljer sig avsevärt från de andra länderna som tidigare utgjorde Warszawa-pakten. De bakåtsträvande och inflytelserika krafterna inom krigsmakten, KGB och inrikesministeriet finns talrikt representerade i hela samhället. Oron är stor att de åter ska komma att använda vapenmakt för att förhindra utvecklingen mot marknadsekonomi och demokrati. Statskuppen i augusti och de blodiga insatserna av tungt beväpnade fallskärmssoldater och OMON-trupper i Baltikum tidigare i år visar att risken hela tiden finns där. Kraftiga etniska och i viss mån religiösa motsättningar runt om i landet försvårar också en positiv utveckling.

Till skillnad från länderna i det gamla Östeuropa är den politiska splittringen så mycket större i Sovjet. Marknadsekonomi och demokrati är inte alls samma självklara mål som i de allra flesta länderna i Öst- och Centraleuropa. Nyligen publicerade opinionssiffror visar att motståndarna mot marknadsekonomi fortfarande är ungefär lika många som de som är för en utveckling mot fritt privat ägande. Frågor som privat ägande av jorden är fortfarande oerhört laddade. Trots att de allra flesta ser problemen med de gigantiska kollektivjordbruken, finns det många i den äldre generationen som häftigt motsätter sig privat ägda jordbruk. Och många av oppositionsgrupperna, exempelvis Pamjat, står för rasism och diktatur. (Många missbedömde t ex oppositionen mot shahen i Iran och trodde att alla strävade efter ett samhälle som vårt västerländska. Vi får inte göra om samma misstag nu vad gäller Sovjetunionen.)

Dessutom ser den gigantiska statliga byråkratin till att utvecklingen går i sävlig takt och att rationaliseringarna inte sker för hastigt eller drabbar någon i nomenklaturen.

Våra nordiska grannar

Det är väl självklart att vårt intresse är störst när det gäller de tre baltiska länderna. De finns i vår omedelbara närhet och många svenskar härstammar därifrån. Därför känns stödet till balterna särskilt viktigt. Men också stöd i rent egenintresse är naturligtvis av vikt, t ex hjälp att rena miljön i Baltikum. Den påverkar ju situationen i Östersjön och vår egen miljö.

Dessutom finns det vinster att göra på att koncentrera de största delarna av det svenska stödet som idag riktas till de f d socialistiska länderna till Baltikum endast, istället. Men stödet måste nu ökas så att det räcker till fler insatser i Sovjetunionen.

Det svenska stödet måste också bli mer påtagligt än hittills. Och detta är inte bara statens ansvar att så sker. Enskilda människor, företag, universitet, skolor och ideella organisationer måste även de känna sitt ansvar och dra sitt strå till stacken. Detta gäller även svenska fackföreningar.

Det går inte att som Sjöfolksförbundet på kongresser tala om internationell facklig solidaritet för att sedan förvägra estniska sjömän arbete på Nord Estonia och därmed kanske stötta Estline. Färjeförbindelserna mellan Tallinn och Stockholm är en synnerligen viktig livlina för hela Baltikum som absolut inte får klippas av. Dessutom borde en eventuell färjeförbindelse till Lettland erhålla mesta möjliga stöd från svensk sida.

Frågan om Estlines bemanning ligger fortfarande på regeringen bord. Om inte frågan löses positivt riskerar verksamheten att tas över av en estnisk redare och då kommer endast ett fåtal svenskar att kunna erbjudas arbete ombord.

Förutom trafiken på Östersjön måste flygtrafiken förbättras. Här vilar ett stort ansvar på SAS som erbjuder de flesta svenskar en lika lång flygresor från Stockholm till Riga som från Stockholm till New York. När Aeroflots flygplan oftast är fullpackade, borde det finnas utrymme för en direktlinje från Arlanda till Riga.

För att underlätta resandet mellan länderna bör Sverige verka för att viseringsreglerna förenklas. Handläggandet och kraven försvårar för baltiska resenärer att komma och besöka oss.

Handeln måste stimuleras. De kvarvarande restriktioner som finns för import från de baltiska länderna bör snarast undanröjas. Förutom egna bilaterala avtal med Baltikum bör också Sverige verka för en snabb och positiv handläggning inom EFTA.

Inte bara Baltikum

Vi i Sverige måste dock försöka höja blicken lite grann och se till dem som behöver stöd i resten av Sovjetunionen. På många andra håll är situationen mycket värre och möjligheterna sämre. Jämför man t ex tillgången på mat, bostadsstandarden, sjukvården, telefontätheten eller vägnäten i övriga Sovjet med Baltikum, så framstår de tre baltiska länderna som oerhört välutvecklade. Dessutom skulle ett ökat svenskt engagemang i övriga Sovjetunionen vara av värde för svenskt nä-

ringsliv. Som potentiella marknader för svenskt näringsliv är ju Estland, Lettland och Litauen tämligen små. Om Sverige skulle visa lite större intresse för andra delar av Sovjet kommer detta säkerligen att röna betydande uppskattning.

Ryska rådsrepubliken och Ukraina är kanske de republiker som ligger närmast att tänka på. Ett svenskt konsulat i Kiev vore ett stort steg mot närmare kontakter med Ukraina. Här skulle svenskt näringsliv kunna få draghjälp av UD.

De små stegens revolution

Något allmänt utdelande av allmosor kan det aldrig bli tal om. Och de flesta insiktsfulla i Sovjetunionen inser själva att det måste röra sig om hjälp till självhjälp. Också många konservativa som saknar sjukdomsinsikt säger nej till ett omfattande utländskt ekonomiskt stöd.

Först måste man bort från den traditionella "gigantomanin". Det behövs en förändring med små steg istället för storstilade mångmiljonsatsningar. Några första steg i rätt riktning är att hjälpa till att hålla den redan existerande, men mycket förslitna och omoderna produktionsapparaten gående. Här behövs konsult hjälp och utbildning. Det borde vara något vi i Sverige skulle kunna hjälpa till med. En annan åtgärd är att hjälpa Sovjet använda alla de maskiner man redan införskaffat. Maskiner för hundratals miljoner står i hamnar och på fabriksområden och rosttar sönder.

Utbildning

Utbildningsbehovet är enormt, både vad gäller antalet människor som behöver ut-

bildas och den låga kunskapsnivå som gäller på många områden. Det är inte bara det att man inte vet hur västerländska företag sköts och hur kommersiella förhandlingar går till. Man vet ofta inte hur avtal skrivs. Hur priser bestäms är okänt. Inte heller nationalekonomin som vetenskap är särskilt väl utvecklad.

Aven sådana viktiga områden som språkkunskaper är enormt eftersatta. Skolundervisningen i Sovjet omfattar bara en eller ett par timmar engelska i veckan. Datautbildning existerar knappt. Insatserna består allt som oftast i att studenterna körs i buss till ett centralt institut för att få titta på hur några andra arbetar med datorer.

Många svenska lärare skulle säkert tycka det vore intressant med en termins praktiserande i det sovjetiska skolväsendet. Fler svenska universitetslektorer som undervisar i Sovjet skulle säkert också uppskattas. Under de senaste två åren har en rad kurser och seminarier med inriktning på utbildning i marknadsekonomi avhållits, främst i Estland och Lettland. De skulle kunna bli fler om man fick hjälp med hårdvalutakostnaderna.

Vad krävs nu?

Hjälpinsatserna till Sovjetunionen måste ökas. Framför allt måste olika privata svenska insatser underlättas och stödjas. Dessa privata initiativ bör få resurser för

utbildningsverksamhet i Sovjet och för att kunna utbilda sovjetiska medborgare på plats här i landet.

Kurser för yngre företagare som skulle kunna få möjlighet att lära sig företags ekonomi, få datautbildning och träning i språk vore något att satsa på. Om svenska företag hade möjlighet att erbjuda praktikantplatser skulle detta vara till stor hjälp. Det skulle samtidigt kunna leda till en rad potentiella affärskontakter. Men praktikanterna måste ha någonstans att bo och få annan utbildning också. Här skulle det svenska samhället kunna ställa upp.

Det är inte bara utbildning i de stora språken som engelska, tyska och franska som behövs. I samtliga de tre baltiska länderna är intresset för svenska språket mycket stort. Svenska Institutet och privata initiativ borde tillföras större resurser till svenskundervisning. Den skulle både kunna äga rum i Baltikum och här i Sverige med hitresta stipendiater.

Intresset för utländska radiosändningar är trots glasnost fortfarande stort. Sveriges Radio bör få medel att utöka sina sändningar på språk som talas i Sovjet. De existerande sändningarna på ryska, estniska och lettiska borde utökas och andra språk, t ex litauiska och ukrainska tillföras.

Och sist men inte minst måste livlinan Estline få hjälp med att kunna fortsätta trafiken med Nord Estonia mellan Tallinn och Stockholm.